

УДК [006.063:631.147](477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-52>**Петровський С.В.**аспірант кафедри маркетингу,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7794-6142>**Petrovskiy Sviatoslav**

Lviv Ivan Franko National University

СТРУКТУРА РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті з'ясовано поняття «органічна продукція», «органічне виробництво», «споживач», «обіг органічної продукції». Наголошено, що невід'ємною складовою ринку органічної продукції є сертифікація, яку провадять із дотриманням вимог законодавства. Стандарти, на відповідність яким її здійснюють, поділяють на три групи: основоположні міжнародні, національні та приватні. Простежено історію становлення, перелічено послуги та напрями діяльності першого органу сертифікації, акредитованого НААУ для сертифікації за українським законодавством, ТОВ «Органік Стандарт». Охарактеризовано активних учасників органічного сектору в Україні, які є його партнерами: Швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», Проект німецько-українська співпраця в галузі органічного сільськогосподарства, Програма USAID з аграрного і сільського розвитку АГРО, Громадська спілка «Органічна ініціатива», Інформаційний портал OrganicInfo, Громадська спілка «Органічна Україна», Федерація органічного руху України, Асоціація «Ягідництво України» тощо. Виокремлено суб'єкти – залучені сторони ринку органічної продукції, залишені поза увагою Органічного закону України.

Ключові слова: органічна продукція, ринок, стандарт, сертифікація, оператор, споживач.

STRUCTURE OF THE ORGANIC MARKET IN UKRAINE

The article defines the concepts of «organic products», «organic production», «consumer», and «circulation of organic products». To ensure the efficient and stable development of the organic products market in Ukraine, on 10 July 2018, the Law of Ukraine «On Basic Principles and Requirements for Organic Production, Circulation and Labelling of Organic Products» was adopted. Taking into account that the organic market is a set of socio-economic relations in the field of exchange, which provides the sale of goods, it can be argued that not all issues have been resolved. The market participants of organic products, such as consumers, intermediaries, sales outlets, stakeholders, etc. were left out. The research used general scientific and special methods. The historical method helped to characterise the main stages of development of Organic Standard LLC. Graphical research methods were applied to gain a deeper understanding of the object and subject of the study, to identify their structural elements and to establish the relationship between them. Logical generalisations were used to conclude. It is emphasised that certification is an integral part of the organic market. The history of the formation of the first certification body accredited by NAAU for certification under Ukrainian organic legislation, Organic Standard LLC, is traced, and its services and activities are listed. The active participants of the organic sector in Ukraine being the partners are described as the following, Swiss-Ukrainian Programme «Development of Higher Value Added Trade in the Organic and Dairy Sectors of Ukraine», German-Ukrainian Cooperation in Organic Agriculture Project, USAID Agricultural and Rural Development Programme – AGRO, Public Union «Organic Initiative», OrganicInfo Information Portal, Public Union «Organic Ukraine», Federation of Organic Movement of Ukraine, Association «Berry Growing in Ukraine», etc. The article also identifies the stakeholders of the organic market that are not covered by the Organic Law of Ukraine. To integrate into international trade, it is necessary to build and implement consistent communication with the consumer regarding the advantages and clear differences between organic products and other products, including the peculiarities of production and the history of producers; knowledge of as well as trust in organic certificates; information about the nearest locations of sales outlets.

Keywords: organic products, market, standard, certification, operator, consumer.

JEL classification: E42

Постановка проблеми. Впродовж останніх років органічне виробництво є одним із найпріоритетніших напрямів розвитку економіки України для забезпечення сталого розвитку суспільства. Однією з умов його регулювання є дієва нормативно-правова база, яка впливає на розвиток ринку органічної продукції; збільшення кількості виробників; розширення площ, зайнятих органічним виробництвом; забезпечує лідерські позиції у виробництві органічної продукції у світовому масштабі.

До 2018 року залишалися не врегульованими відносини у сфері виробництва, переробки та реалізації органічної продукції; відсутня національна система сертифікації органічного виробництва змушувала

українських виробників звертатися до закордонних організацій з оцінювання відповідності тощо. Ці чинники спонукали до розроблення нових нормативно-правових інструментів для забезпечення ефективного та стабільного розвитку ринку органічної продукції в Україні. Як наслідок, 10 липня 2018 року Верховна рада України прийняла закон «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1]. Беручи до уваги, що ринок органічної продукції є сукупністю соціально-економічних відносин у сфері обміну, завдяки чому здійснюють реалізацію товарів, можна стверджувати, що не усі питання вдалося вирішити. Поза увагою залишили суб'єктів ринку органічної продукції, таких

як споживач, посередник, пункти збуту, залучені сторони тощо. Розвиток органічної сфери відбувається в умовах невизначеності як для операторів, так і для споживачів органічної продукції. Звідси існує необхідність побудови маркетингу взаємовідносин між суб'єктами на ринку органічної продукції в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сучасного стану, проблемам і перспективам розвитку ринку органічної продукції в Україні присвятили свої праці: Артиш В.І. [2], Милованов Є.В. [3], Фещенко Н.М. [4], Негода Ю.В., Гузь М.М. [5], Мазур В.А., Ковальчук С.Я. [6], Пришляк Н.В. [7], Хасцька О.П. [8] та інші. Однак, на нашу думку, особливості функціонування ринку органічної продукції в Україні, взаємозв'язки його основних суб'єктів не отримали достатньої уваги, що зумовило необхідність продовження досліджень.

Мета статті – проаналізувати структуру ринку органічної продукції в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. У законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» зазначено, що «органічна продукція – це сільськогосподарська продукція, у тому числі харчові продукти та корми, отримані в результаті органічного виробництва». При цьому «органічне виробництво є сертифікованою діяльністю, що пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану

продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1].

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної аграрної політики, веде Реєстри органів сертифікації та операторів тощо є Міністерство економіки України, а Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, веде Перелік органів іноземної сертифікації та здійснює контроль (нагляд) за суб'єктами ринку тощо – Держпродспоживслужба (рис. 1).

Згідно закону України [1] суб'єктами ринку органічної продукції є: оператор, орган сертифікації та орган іноземної сертифікації (рис. 2).

Стандарти, на відповідність яким проводиться сертифікація органічних виробництв і продукції, поділяють на три групи (рис. 3).

25 травня 2023 р. ТОВ «Органік Стандарт» став першим органом сертифікації, акредитованим НААУ для сертифікації за українським органічним законодавством, внесений в офіційний Державний реєстр органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції в Міністерстві аграрної політики та продовольства України [11]. Реєстраційний код «Органік Стандарт», як органу сертифікації за вимогами законодавства України, для продуктів українського походження: UA-ORGANIC-001.

Понад 16 років «Органік Стандарт» творить ефективну органічну екосистему. Зареєстрували його у 2007 р., а вже в 2009 р. став незалежним органом

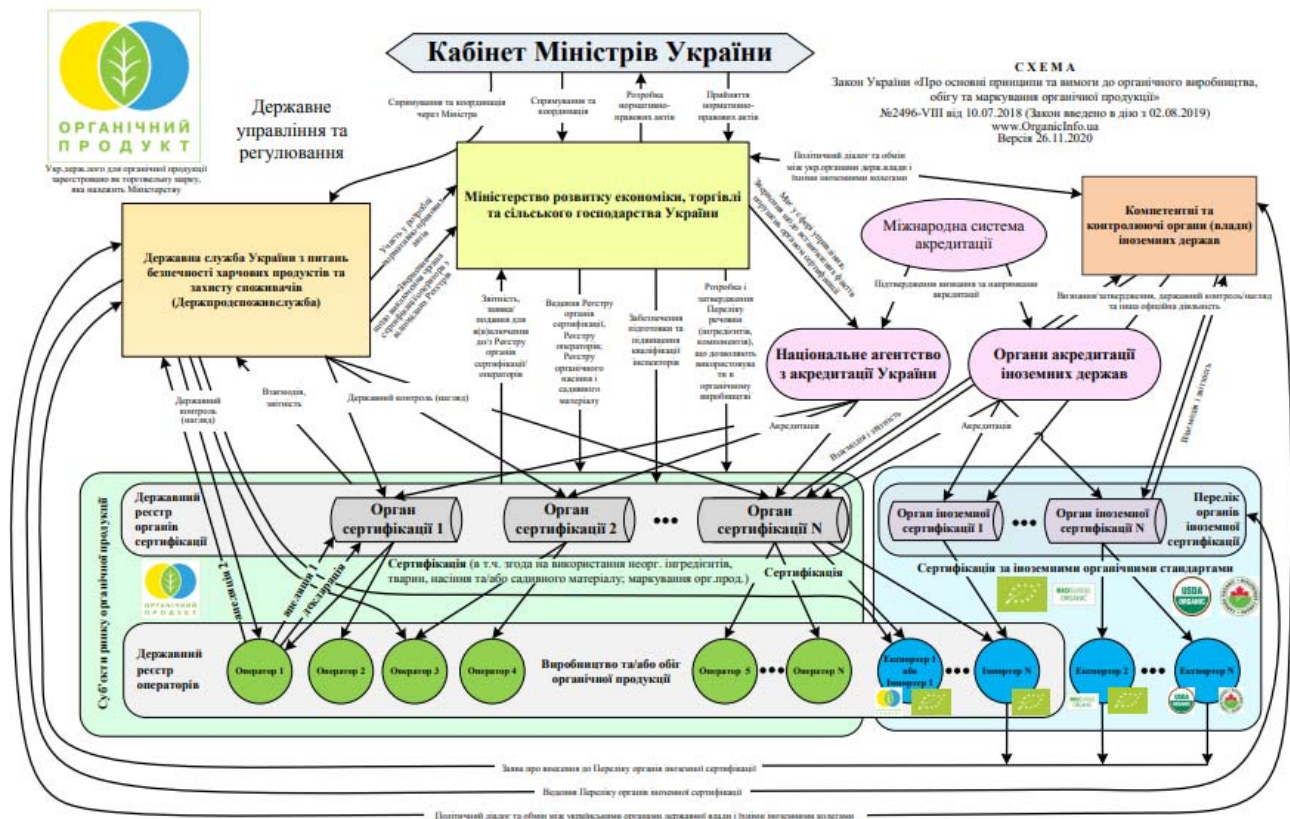

Рис. 1. Схема Органічного закону України

Джерело: [9]

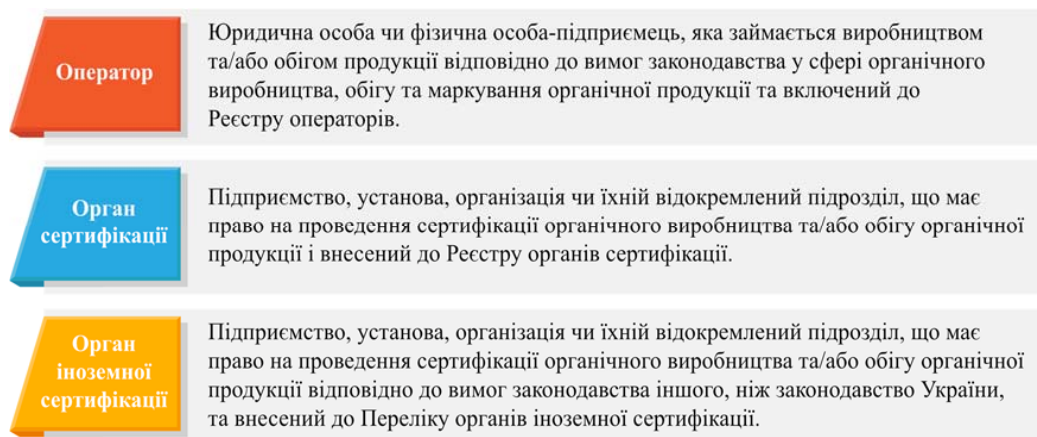

Рис. 2. Суб'єкти ринку органічної продукції

Джерело: сформовано за [1]

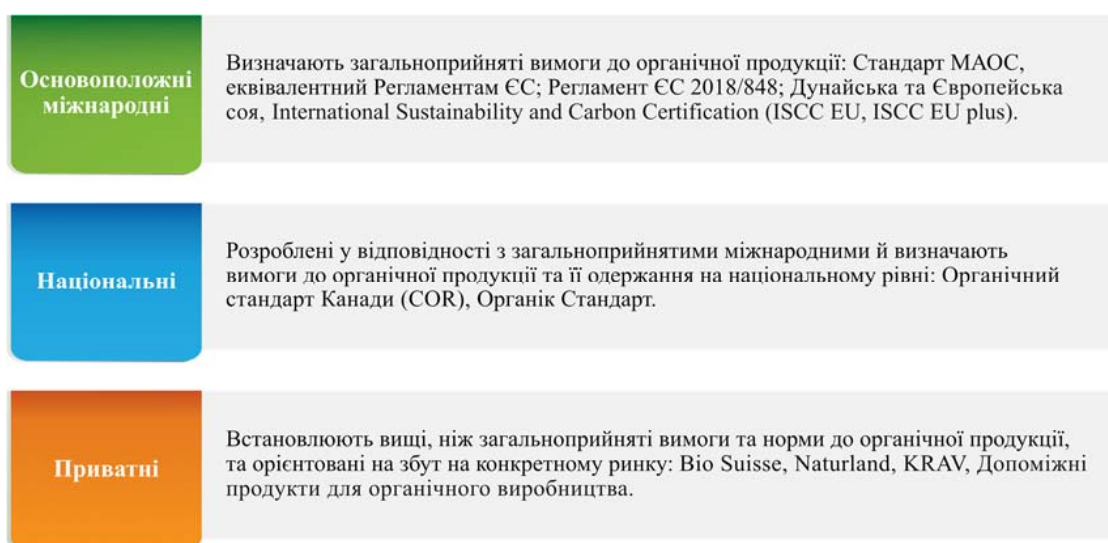

Рис. 3. Стандарти, на відповідність яким провадять сертифікацію органічної продукції

Джерело: сформовано за [10]

сертифікації. У 2010 р. «Органік Стандарт» включили до Переліку акредитованих органів сертифікації, затвердженого Комісією Європейського Союзу (Регламент (ЄС) № 1235/2008) і вступив до Міжнародної Федерації органічних сільськогосподарських рухів IFOAM (International Federation of Organic Agricultural Movements). Створення та розвиток «Органік Стандарт» відбулися в супроводі досвідчених фахівців зі Швейцарії. У 2012 р. його включено до Переліку визнаних органів сертифікації згідно Закону Швейцарії «Про органічне виробництво», а в 2014 р. став членом спілки органів сертифікації ЕОСС (European Organic Certifiers Council). У 2018 р. вступив до об'єднання міжнародних акредитованих органів сертифікації ІАСВ. У 2020 р. включено до Переліку органів іноземної сертифікації на сайті Держпродспоживслужби, а з 2022 р. – до Переліку акредитованих органів сертифікації, затвердженого для експорту у Велику Британію. Окрім того, офіційно підтверджує експорт своїх клієнтів в ЄС

електронними сертифікатами інспекції (COI) з використанням технології e-Seal. У 2023 р. запущено дашборд щодо експорту української органічної продукції у співпраці з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проектом Дія. Бізнес. У цьому ж році розпочато сертифікацію за новим стандартом ISCC – глобальної система сертифікації сталого розвитку [12]. Станом на березень 2024 р. під контролем «Органік Стандарт» перебуває 177 сертифікованих операторів органічного ринку України [13].

До послуг «Органік Стандарт» належать: інспекція та сертифікація органічного виробництва й обігу, супровід і контроль експорту, навчання та експертиза. До сфери компетенції фахівців компанії входить широкий спектр питань з органічного виробництва, вони є членами експертних робочих груп при Міністерстві аграрної політики та продовольства України. Напрями їхньої діяльності подано на рис. 4.

Партнерами «Органік Стандарт» є (табл. 1):

Таблиця 1

Активні учасники органічного сектору в Україні

Знак партнера 1	Проект 2
	<p>Швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України» фінансується Державним секретаріатом Швейцарії з економічних питань (SECO), із залученням приватного сектору України. Програма впроваджується Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія, найбільший у світі дослідний заклад з питань органічного сільського господарства, заснований 1973 р.) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія, консалтингова компанія з розбудови потенціалу, заснована у 2003 р.), швейцарською консалтинговою компанією, яка працює у напрямку безпеки харчових продуктів від здорових тварин. Програма розпочала свою діяльність у серпні 2019 року та діяла до червня 2023 року.</p>
	<p>Проект німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства / Cooperation in Organic Agriculture (Проект COA – Фаза II), орієнтований на сприяння розвитку органічного сільського господарства, робить особливий внесок у розбудову ефективного та ресурсозберігаючого сільського господарства в Україні. Тривалість проекту з 1 вересня 2020 р. по 30 серпня 2025 р.</p>
	<p>IPD допомагає налагодити торговельні відносини в Європі. IPD є ініціативою Федерації німецької оптової торгівлі, зовнішньої торгівлі та послуг (BGA) та sequa gGmbH – організації з розвитку німецької промисловості, сприяє зміцненню економічних структур у країнах-партнерах. З січня 2024 року всі програми працюватимуть під парасольковим брендом Partners in Transformation. Ця нова назва підкреслює партнерство між приватним сектором і співпрацею в галузі розвитку, зі спільною метою досягнення соціальної та екологічної трансформації в країнах-партнерах BMZ.</p>
	<p>Проект має на меті допомогти українським малим та середнім підприємствам (МСП) у плодоовочевому секторі інтегруватися у внутрішні та глобальні ланцюги доданої вартості та отримати доступ до нових ринків з акцентом на ЄС, сприяти підвищенню конкурентоспроможності та сталому зростанню експорту українських МСП. Проект фінансується Урядом Швеції. Його тривалість: 2016–2021 р. (1 етап), 2021–2024 р. (2 етап). Розпочав свою діяльність у трьох південних областях України: Херсонській, Миколаївській та Одеській, з 2019 р. працює з фермерами Запорізької, Дніпропетровської та Вінницької областей, а з 2022 р. розширив свою діяльність на усі регіони України.</p>
	<p>Програма USAID з аграрного і сільського розвитку – АГРО сприяє комплексному і стійкому економічному зростанню шляхом розвитку сільського господарства України, підтримує проекти, що створюють більше можливостей для агровиробників зберігати, продавати, переробляти вирощену сільгосппродукцію, посилює співпрацю між учасниками ринку для того, щоб встояти перед труднощами. Завдяки підтримці Програми USAID АГРО вдалося досягнути важливих зрушень у питаннях пільгового кредитування, оподаткування та розмінування. У 2024 р. очікує ряд позитивних змін, що дозволять агровиробникам швидше відновити свою діяльність.</p>
	<p>Громадська спілка «Органічна ініціатива» – об'єднання ключових представників органічного сектору України, засноване в квітні 2020 р., має за мету сприяти розвитку органічного ринку та зростанню торгівлі українською органічною продукцією на внутрішньому і зовнішньому ринках. Її члени: навчальний проєкт «Органік Бізнес», ТОВ «НВО «Інститут органічного виробництва», МБО «Інформаційний центр «Зелене досьє», Львівська міська громадська організація (ЛМГО) «Екотерра».</p>
	<p>Навчальний проєкт «Органік Бізнес» – це проєкт комплексної підтримки виробників плодоовочевої продукції.</p>
	<p>МБО «Інформаційний центр «Зелене досьє» працює з вересня 1994 року. Організація сприяє поширенню принципів сталого розвитку в суспільстві, інтеграції їх до національної політики та урядових програм через розповсюдження об'єктивної інформації екологічного та соціального спрямування до ЗМІ, місцевих громад, влади та бізнесу, залучаючи таким чином до практичних дій.</p>
	<p>ТОВ «НВО «Інститут органічного виробництва» зареєстровано в 2016 р. Вид діяльності – консультування з питань комерційної діяльності й керування.</p>
	<p>ЛМГО «Екотерра» отримала юридичний статус у 2001 р., але діяльність розпочала ще у 1997 р. У той час її члени і волонтери працювали у спільному українсько-американському проєкті з захисту рослин і застосування пестицидів (РМР), який реалізовувала Державна станція захисту рослин Львівської області. Пріоритетами діяльності є: органічне землеробство, якість водних ресурсів, освітня робота, ярмарки продукції.</p>

Продовження Таблиці 1

1	2
	<p>OrganicInfo – це інформаційний портал, метою якого є просування органічного виробництва, органічних продуктів харчування та сталого способу життя. Це окремий проєкт Інформаційного центру «Зелене досє», міжнародної благодійної екологічної організації, створеної в 1994 р., який сприяє поширенню принципів сталого розвитку в суспільстві, інтеграції їх до національної політики та урядових програм через розповсюдження об’єктивної інформації екологічного та соціального спрямування до ЗМІ, місцевих громад, влади та бізнесу, залучаючи їх таким чином до практичних дій.</p>
	<p>Громадська спілка «Органічна Україна» об’єднує виключно сертифікованих операторів органічного виробництва, виробників органічних добрив та засобів захисту, створена з метою формування та розвитку органічного ринку України та світу. Призначення бізнес-асоціації полягає в тому, щоб допомогти власникам підприємств подолати труднощі та перепони, з якими вони не можуть впоратися самотужки. Головний орієнтир – бізнес-комунікація для успішного розвитку кожного з операторів органічного ринку та зростання органічного сектору.</p>
	<p>Установа утворена відповідно до розпорядження КМУ від 28.03.2018 р. № 199 «Про утворення державної установи «Офіс з просування експорту України». Метою діяльності Установи є сприяння розвитку та підтримка малого і середнього підприємництва, підтримка та просування експорту товарів, робіт та послуг українських виробників відповідно до програмних документів КМУ, інших документів державного планування. Відповідно до рішення Уряду від 10 березня 2021 р. перейменовано на «Офіс з розвитку підприємництва та експорту».</p>
	<p>На своєму медіа-майданчику збирають поради та кейси від найавторитетніших експертів, викладають маркетингові дослідження й аналізи ринків, збирають найефективніші способи просування і комунікації з клієнтами. Їхня місія в тому, щоб надихати бізнес на нові звершення.</p>
	<p>Федерацію органічного руху України створено в 2005 р. Її метою є всебічна пропаганда цінностей та світогляду, притаманних прибічникам світового органічного руху, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва з одночасним розвитком сучасних світових та вітчизняних безпечних для природи та людини технологій, сприяння розвитку органічного руху в Україні, в тім числі не лише безпосередньо виробництву, переробці та експорту органічної продукції, а й формуванню вітчизняного ринку споживання.</p>
	<p>Асоціація «Ягідництво України» є галузевою асоціацією, що об’єднує всіх професійних гравців плодово-ягідного ринку. Асоціація є імплеметатором донорських програм і організатором провідних галузевих подій, практичних бізнес-турів Україною та за кордоном, навчальних тренінгів. Входить до робочої групи Аграрного Комітету ВР, бере активну участь у розробці законопроектів, які стосуються галузі садівництва та аграрного сектору в цілому, співпрацює з провідними експертами та спеціалістами в галузі агрономії, сертифікації, юриспруденції, земельних відносин, оподаткування тощо.</p>

Джерело: сформовано за [15]

Рис. 4. Галузі сертифікації органічного виробництва й обігу «Органік Стандарт»

Джерело: сформовано за [14]

Рис. 5. Суб'єкти – залучені сторони ринку органічної продукції

Джерело: сформовано за [17]

На нашу думку, поза увагою Органічного закону України залишили важливого суб'єкта ринку органічної продукції – споживача. У ЗУ «Про захист прав споживачів» «споживач – фізична особа, яка замовляє, придбаває, отримує, використовує, вживає або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю, незалежною професійною діяльністю чи виконанням обов'язків найманого працівника» [16]. Ми пропонуємо вжити термін «споживач – це фізична особа, яка замовляє, купує органічну продукцію для особистих потреб або має намір замовити чи придбати органічну продукцію з метою здійснення її обігу».

Обіг органічної продукції – будь-яке переміщення або зберігання з метою реалізації, крім переміщення або зберігання маркованої органічної продукції для цілей реалізації кінцевому споживачу [1].

Також не варто забувати і про маркетингову складову – представників ринкової інфраструктури: посередників, пункти збуту органічної продукції – спеціалізовані магазини, супермаркети, ринки, інтернет-магазини тощо. Крім того, органи влади, фінансові установи, розробники технологій, громадські організації, ЗМІ також можуть бути залученими до ринку органічної продукції, мати певну зацікавленість (рис. 5).

Станом на 31.12.2022 р. в Україні працювали 462 оператори. Найбільшу їхню кількість простежено в Київській (68), Вінницькій (52), Одеській (40) і Полтавській (33) областях [18].

Висновки. Розвиток органічного виробництва є досить актуальним сьогодні через низку екологічних, економічних і соціальних переваг, що притаманні цій сфері діяльності. Інтеграція в міжнародну торгівлю має потенціал для стимулювання зростання попиту органічної продукції в Україні. З цією метою варто будувати та впроваджувати послідовну комунікацію зі споживачем, щодо переваг і відмінностей органічної продукції від іншої (фермерської), включаючи особливості виготовлення та історію виробників; знання та довіри до органічних сертифікатів (актуалізації їхньої важливості); інформування про найближчі локації точок продажу. При цьому важливо удосконалювати нормативно-правове забезпечення ринку органічної продукції до потреб сьогодення, дотримання вимог якого сприятиме забезпеченню ефективної діяльності учасників органічного ринку, у першу чергу виробників, створюючи передумови для довіри споживачів, відкриттю ринків збуту, співпраці, диверсифікації асортименту продукції, управлінню її якістю та ризиками, що виникають у роботі.

Список використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: закон України від 10 липня 2018 року № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Артиш В.І., Артиш Н.В. Стан сучасного розвитку та виробництва органічної продукції в світі. URL: <https://dSPACE.organic-platform.org/xmlui/handle/data/501> (дата звернення: 03.04.2024).
3. Милованов С.В. Міжнародні тенденції розвитку ринку органічної продукції та перспективи для України. URL: <https://dSPACE.organic-platform.org/xmlui/handle/data/285> (дата звернення: 03.04.2024).
4. Феценко Н.М. Проблемні моменти ринку органічної сільськогосподарської продукції. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7. С. 141–150. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/2304/3/Innovatziyna%20economica_2013_7%2845%29_141-150.pdf (дата звернення: 03.04.2024).
5. Негода, Ю., Гузь, М. Ринок органічної продукції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № (54). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-34> (дата звернення: 03.04.2024).

6. Мазур В.А., Ковальчук С.Я. Специфіка ринку органічної продукції: національний та європейський аспект. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 4. С. 7–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_4_3 (дата звернення: 03.04.2024).
7. Пришляк Н.В. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 25–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_5_4 (дата звернення: 03.04.2024).
8. Хаєцька О. П. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні та світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 6. С. 38–48. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/December2019/MUqDXpJvbHO2J27fkktF.pdf> (дата звернення: 03.04.2024).
9. Схема закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 2496-VIII від 10.07.2018. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2019/09/Scheme-UA-Organic-Law_UA-1.pdf (дата звернення 05.04.2024).
10. Органік Стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/standards> (дата звернення: 05.04.2024).
11. Інформаційний портал OrganicInfo. URL: <https://organicinfo.ua/stages/> (дата звернення: 05.04.2024).
12. Історія Органік Стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/aboutus/history> (дата звернення 05.04.2024).
13. Реєстри у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reistry-u-sferi-orhanichnoho-vyrobnytstva-obihu-ta-markuvannya-orhanichnoi-produktsii> (дата звернення: 28.03.2024)].
14. Інспекція та сертифікація в Україні. URL: <https://organicstandard.ua/services/inspectionandcertification> (дата звернення: 05.04.2024).
15. Навчання та експертиза. URL: <https://organicstandard.ua/services/training-expertise> (дата звернення: 05.04.2024).
16. Про захист прав споживачів: закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
17. Берзіна С.В., Ярьєвська І.І. та ін. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти: посібник. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. С. 119. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/images/page/2018-04-02-01.pdf>.
18. Інфографіка. OrganicInfo – інформаційний портал. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/organic-map-of-ukraine-2022/> (дата звернення: 20.11.2023).

References:

1. Zakon Ukrainy from 10 July 2018 No. 2496-VIII. Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannya orhanichnoi produktsii. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (accessed April 5, 2024).
2. Artysh V. I., Artysh N. V. (2022) Stan suchasnoho rozvytku ta vyrobnytstva orhanichnoi produktsii v sviti [The state of modern development and production of organic products in the world]. Available at: <https://dspace.organic-platform.org/xmlui/handle/data/501> (accessed April 3, 2024).
3. Mylovanov Ye. V. (2018) Mizhnarodni tendentsii rozvytku rynku orhanichnoi produktsii ta perspektyvy dlia Ukrainy [International trends in the development of the organic market and prospects for Ukraine]. Available at: <https://dspace.organic-platform.org/xmlui/handle/data/285> (accessed April 3, 2024).
4. Feshchenko N. M. (2013) Problemni momenty rynku orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii [Problematic aspects of the organic agricultural market]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, no. 7, pp. 141–150. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/2304/3/Innovatziyna%20economica_2013_7%2845%29_141-150.pdf (accessed April 3, 2024).
5. Nehoda, Yu., Huz, M. (2023) Rynok orhanichnoi produktsii v Ukraini [The organic market in Ukraine] *Ekonomika ta suspilstvo – Economics and society*, no. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-34> (accessed April 3, 2024).
6. Mazur V. A., Kovalchuk S. Ya. (2018) Spetsyfika rynku orhanichnoi produktsii: natsionalnyi ta yevropeyskyi aspekt [Specifics of the organic market: national and European aspects]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics. Finance. Management: topical issues of science and practice*, no. 4, pp. 7–18. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_4_3 (accessed April 3, 2024).
7. Pryshliak N. V. (2018) Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini. *Ekonomika* [Current state and prospects for the development of the organic market in Ukraine.]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics. Finance. Management: topical issues of science and practice*, no. 5, pp. 25–36. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_5_4 (accessed April 3, 2024).
8. Khaietska O. P. (2019) Perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini ta sviti [Prospects for the development of the organic market in Ukraine and the world.]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics. Finance. Management: topical issues of science and practice*, no. 6, pp. 38–48. Available at: <http://efm.vsau.org/storage/articles/December2019/MUqDXpJvbHO2J27fkktF.pdf> (accessed April 3, 2024).
9. Skhema zakon Ukrainy (2018) Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannya orhanichnoi produktsii. Available at: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2019/09/Scheme-UA-Organic-Law_UA-1.pdf (accessed April 5, 2024).
10. Orhanik Standart. Available at: <https://organicstandard.ua/standards> (accessed April 5, 2024).
11. Informatsiinyi portal OrganicInfo. Available at: <https://organicinfo.ua/stages/> (accessed April 5, 2024).
12. Istoriia Orhanik Standart. Available at: <https://organicstandard.ua/aboutus/history> (accessed April 5, 2024).
13. Reistry u sferi orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannya orhanichnoi produktsii. Available at: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reistry-u-sferi-orhanichnoho-vyrobnytstva-obihu-ta-markuvannya-orhanichnoi-produktsii> (accessed March 28, 2024).
14. Inspektsiia ta sertyfikatsiia v Ukraini. Available at: <https://organicstandard.ua/services/inspectionandcertification> (accessed April 5, 2024).
15. Navchannia ta ekspertyza. Available at: <https://organicstandard.ua/services/training-expertise> (accessed April 5, 2024).
16. Zakon Ukrainy from 10 June 2023 No. 3153-IX Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text> (accessed April 5, 2024).
17. Berzina S. V., Yareskovska I. I. ta in. (2017) Systemy ekolohichnoho upravlinnia: suchasni tendentsii ta mizhnarodni standarty. Posibnyk [Environmental management systems: current trends and international standards. Manual]. Kyiv : Instytut ekolohichnoho upravlinnia ta zbalansovanoho pryrodokorystuvannia, p. 119. Available at: <https://www.ecolabel.org.ua/images/page/2018-04-02-01.pdf>
18. Infografika. OrganicInfo – informatsiinyi portal. Available at: <https://organicinfo.ua/infographics/organic-map-of-ukraine-2022/> (accessed November 20, 2023).